

**KICHIK TADBIRKORLIK SUB'EKTLARINI KREDITLASH
AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH**

Sadriiddinov Akram Sadriiddin o'g'li-

Bank-Moliya akademiyasi magistranti

Kichik tadbirkorlik sub'ektlarini kreditlash amaliyotini yanada takomillashtirish iqtisodiyotning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

Kredit iqtisodiy kategoriya bo'lib, ijtimoiy munosabatlarning aniq bir ko'rinishi sifatida yuzaga chiqadi.

Kredit har qanday ijtimoiy munosabat emas, balki ijtimoiy ishlab chiqarish mahsuli, qiymatning harakati, qarz beruvchi va qarz oluvchi o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni ifodalovchi kategoriyadir.

Kreditning mohiyati uning ichki belgilarini ochib berishga qaratilgan. Kreditning mohiyatini ochish - bu uning sifatlarini, kreditning muhim tomonlarini, uni iqtisodiy munosabatlar tizimining bir elementi sifatida ko'rsatuvchi asoslarini bilish demakdir.

Kredit mexanizmi deganda kreditlash jarayonini amalga oshirishning shakllari kreditlash usullari shakllari va elementlarini tushunish kerak.

Kredit mexanizmining elementlariga kreditning obekti va subekti, kreditlash tamoyillari, kreditlash usullari va shakllari kabilar kiradi.

Kredit va kreditlashning o'ziga xos qoidalari borki, ular maxsus tamoyillarda ifoda etiladi. Bular:

- ❖ kreditning qaytarishliligi;
- ❖ kreditning muddatliligi;
- ❖ kreditning ta'minlanganligi;
- ❖ kreditning maqsadliligi;
- ❖ kreditning to'lovliligi;
- ❖ kreditning samaradorligi.

Har qanday bankning ko'rsatadigan xizmatlari nuqtai nazaridan uning

kredit portfelini tartibga solib turish o'ta muhimdir. Zero, kreditning ba'zi bir turlarini berish qonun bilan chegaralangan, ba'zi bir kredit turlari esa umuman taqiqlangan.

Kreditning mohiyatini uning asosi ma'lum vaqtdan keyin qaytarib beruvchanlik sharti va foiz bilan qaytarishi sharti yanada kengroq ochib beradi. Bu har ikkala shartdan tashqari kreditning iqtisodiy kategoriya sifatida harakat qilishini asoslash uchun iqtisodiy munosabatlarning chuqur ijtimoiy - iqtisodiy belgilarini hisobga olish zarur.

Kredit mohiyatining tahlili uzluksiz jarayon. Bunda tahlil jarayonida yangidan yangi belgilar, xususiyatlar yuzaga chiqishi mumkin.

Kreditor va qarz oluvchi o'rtasidagi munosabat shunday aniqlanadiki, bunda kreditor qarz oluvchiga resurlarni taklif qiladi, qarz oluvchi bu rursurlarni ishlatadi va bunda qarzga beriluvchi qiymat kreditor va qarz oluvchi o'rtasida aylanadi.

Kredit takror ishlab chiqarish jarayonining barcha fazalariga - ishlab chiqarish, taqsimlash, muomala va iste'molga xizmat ko'rsatadi.

Kredit vujudga kelish davridan boshlab haqiqiy pullarni (oltin, kumush) kredit pullari - veksellar, banknotalar, cheklar bilan almashinishini ta'minlab kelgan. Lekin, oltinning monetar roli yo'qolishi tufayli kredit bu funksiyasi yordamida naqd pulsiz hisob-kitoblarni rivojlantirib, hisob-kitoblarni tezligini va kam xarajatligini ta'minlamoqda.

Kapitalning muomalada bo'lish vaqtining iqtisod qilinishi uning ishlab chiqarishda bo'lish vaqtini oshiradi va bu ishlab chiqarishni kengaytirishga, foydaning ortishiga olib keladi.

Kreditning mohiyatini yanada aniqlashtirish uchun uning tarkibini, harakat bosqichlarini, iqtisodiy kategoriya sifatidagi muhim belgilarini va ijtimoiy - iqtisodiy xarakteristikasini ko'rib chiqamiz. Kreditning mohiyatini tushunish uchun avvalom bor, uning tarkibi nimadan iborat ekanligini tushunib olish zarur. Kredit munosabat bo'lishi uchun uning zarur elementlari - kreditning ob'ekti va sub'ekti bo'lishi zarur.

Kreditning mohiyatini uning asosi malum vaqtdan keyin qaytarib beruvchanlik sharti va foiz bilan qaytarishi sharti yanada kengroq ochib beradi. Bu har ikkala shartdan tashqari kreditning iqtisodiy kategoriya sifatida harakat qilishini asoslash uchun iqtisodiy munosabatlarning chuqur ijtimoiy - iqtisodiy belgilarini hisobga olish zarur.

Har qanday iqtisodiy kategoriya o'zining funksiyalariga ega bo'lgani kabi kredit ham o'zining bir qator funksiyalariga ega. Ijtimoiy iqtisodiy tizimda kreditning o'rni va roli u bajarayotgan funksiyalari bilan aniqlanadi. Kreditning funksiyasi - bu kreditning iqtisodiyotda faoliyatining konkret ravishda namoyon bo'lishidir.

O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonunning 28- va 34 - moddalariga muvofiq korxonalarni, tashkilotlarni, muassasalarni, xususan kichik, o'rta biznes faoliyati bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlarni kreditlash tijorat banklarining asosiy vazifalaridan biri bo'lib hisoblanadi.

Kredit berish (olish) "O'zbekiston Respublikasi banklarida kredit hujjatlarini yuritish tartibidagi nizom"ga muvofiq amalga oshiriladi. Ushbu nizom banklar tomonidan beriladigan barcha kreditlarga, shuningdek, unga ochilayotgan kredit liniyalariga nisbatan qo'llaniladi. Bank kreditlarni o'zining ichki kredit siyosatiga va kredit operatsiyalarini yuritishning umumiy shartlariga muvofiq ravishda beradi.

Kreditlar yuridik shaxs huquqlariga, o'z sarmoyasi va mustaqil balansiga ega bo'lgan, O'zbekiston Respublikasining "Korxonalar to'g'risida"gi qonuni tatbiq etiladigan mustaqil xo'jalik yurituvchi sub'ekt hisoblanadigan korxonalariga taqdim etiladi. Zarar ko'rib ishlaydigan, nolikvid balansga ega bo'lgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga kredit berilmaydi, ilgari berilgan ssudalar esa belgilangan tartibda muddatidan oldin undirish uchun da'voga beriladi.

Tashkilotga kredit berish alohida hisob varag'idan "kredit liniyasini ochib" yoki "kredit liniyasini ochmasdan" amalga oshirilishi mumkin.

"Ochiq kredit liniyasi" bilan ssuda berish bankning kafolat majburiyati

bilan rasmiylashtiriladi. Bu bilan bank o'z zimmasiga, o'zining bog'lanish hisob varag'i holatidan qat'i nazar, kredit shartnomasi bilan belgilangan kredit miqdori, kredit berish muddati va limiti doirasida korxonaga yoki tashkilotga kreditni to'siqsiz berish kafolatlangan majburiyat oladi.

Kreditning ta'minlanganligi uchun qabul qilinadigan mulk tez sotiladigan, oldin biror majburiyat bo'yicha garovga qo'yilmagan, korxonaga tegishli bo'lgan mulk bo'lishi kerak.

Mamlakatimizda kichik tadbirkorlik sub'ektlarini kreditlash amaliyotini yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

– banklar kichik tadbirkorlik sub'ektlarining mamlakat yalpi mahsulot ishlab chiqarishdagi ulushini ko'paytirish maqsadida sohaga kredit ajratish mexanizmini takomillashtirish;

– kichik tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini rivojlantirishga xorijiy kredit liniyalaridan mablag'lar jalb qilishni kengaytirish;

– iqtisodiyotning turli tarmoqlaridagi kichik tadbirkorlik sub'ektlari faoliyati barqarorligini reyting usulida baholashni yanada takomillashtirish zarur;

– kichik tadbirkorlik sub'ektlarini faoliyatidagi risklarni sug'urtalash amaliyotini takomillashtirish maqsadida kichik biznes sub'ektlarining tadbirkorlik riskini sug'urtalovchi davlat sug'urta kompaniyalarining ustav kapitalini davlat mablag'lari hisobidan oshirish va ushbu mablag'larni sug'urta qoplash summalari sifatida maqsadli ishlatilishini ta'minlash zarur;

– kichik tadbirkorlik sub'ektlarini-kelajakda ishlab chiqarish va eksport tarkibida harakatchan, tez o'zgarish qobiliyatiga ega bo'lgan tarmoq sifatida iqtisodiyotda etakchi o'rin tutishiga erishish kerak;

– kichik tadbirkorlik sub'ektlarini sifatli hamda zamonaviy texnik baza negiziga ega bo'lishi kerak.

– jalb etilgan chet el investitsiyalarini mamlakatimizning barcha mintaqalariga yo'naltirish, shu bilan bir qatorda, ushbu mablag'larni eng avvalo tarkibiy qayta o'zgartirishlarni chuqurlashtirish va iqtisodiyotni

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

diversifikatsiyalash, mavjud quvvatlarni modernizatsiya qilish va texnologik yangilashni jadallashtirish va sanoat kooperatsiyasi asosida ishlab chiqarishni mahalliyashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish loyihalarini moliyalashtirish uchun yo'naltirishga alohida e'tibor qaratish lozim.